

„APOLOGIA” LUI PLATON

Golub Ina, *student*
Conducător Științific : conf. univ. Braga Mihai

motto:

*„... eu susțin mereu ca sînt profan deplin în toate științele, în
afară de una singură - știința iubirii.
În această știință eu mă consider mai iscusit decât oricare alt
om atât din timpurile vechi, cât și din cele prezente”*
Socrate citat de Platon în *Feag. IV*, str. 75

Imaginea lui Socrate, care a fost descrisă în decursul timpului foarte diferit, depinde de puterea pe care o avem de a ne însuși adevăruri și realități existențiale. În tot cazul, izvoarele ce ne stau la dispoziție, pentru a cunoaște personalitatea așa de interesantă a lui Socrate, sunt precare. Socrate n-a scris nici un sistem filozofic. El obișnuia să discute cu tineretul în gimnazii și palestre; el căuta pe meseriași în atelierile lor și discuta cu artiștii și conducătorii treburilor publice, a căror datorie era să traducă în realitate frumosul și binele, pentru a-i lămuri pe aceștia asupra datoriei, pe care o au ei de a sta în slujba acestor valori. De aceea noi nu ne putem adresa decât aceluia, care au scris despre Socrate. Este vorba despre Xenofont, Platon, Aristotel și, poate, dușmanul lui Socrate, Aristofanes. De o mai mare importanță sunt în această privință relatările lui Platon și Xenofont. Dar nici datele acestora nu sunt în deplină concordanță. De aceea în istoria filozofiei s-a născut o dispută în jurul problemei, care dintre aceștia îl prezintă pe Socrate cel adevărat. Cei mai mulți dintre istoricii filozofiei, care s-au ocupat cu această problemă, au ajuns la concluzia, că nu se poate pune mare greutate pe ceea ce spune Xenofont despre Socrate, fiindcă acesta era militar, și de aceea el a înțeles problema lui Socrate mai mult ca o concepție practică despre lume și viață, și de aceea este îndoielnic, dacă Xenofont a fost în stare să priceapă

corect ideea socratică. Dar cercetările mai noi au făcut dovadă indubitabilă, că pentru a-l înțelege pe Socrate, este mult mai sigur să întrebuițăm izvorul platonice și să ne sprijinim pe expunerea congenială a lui Platon, decât pe aceea a lui Xenofont. Este adevărat, că și acesta din urmă a descris amintirile sale despre Socrate în „Apologie” prin multă iubire față de maestrul său, dar, deși iubirea înseamnă mult pentru înțelegere, ea nu este totul; pentru a înțelege ceva este necesară și rațiunea. Xenofont era prea neînțelegător în ale filozofiei, ca să înțeleagă figura uriașă a lui Socrate, pe când Platon reda într-un chip genial figura și viziunea despre lume și viața a lui Socrate. De aceea cel mai sigur izvor este "Apologia" platonice. Ea a fost elaborată sub influența procesului și a morții lui Socrate, și datorită scopului pentru care a fost scrisă - justificarea lui Socrate - redă realitatea istorică cu privire la personalitatea marelui înțelept.

Înainte însă de a trece la comentarea propriu-zisă a Apologiei, trebuie să fac câteva precizări preliminare. Apărarea lui Socrate, așa cum ne-a lăsat-o Platon, conține - dacă nu în literă, cel puțin în spirit - cele rostite de Socrate în apărarea sa la procesul care i-a fost intentat în primăvara anului 399 a. Chr. și care i-a costat viața. Cele două versiuni ale Apărării - cea a lui Platon și cea a lui Xenofont - coincid în toate chestiunile semnificative pentru a fi siguri că Platon nu a denaturat spusele maestrului său. Acuzațiile aduse lui Socrate au fost:

a) nu cinstea zeii cetății;

b) născocea alți zei (el susținea, că are un daimon ocrotitor ce nu se desparte de el niciodată și care îl oprește întotdeauna când este pe punctul de a face un rău);

c) corupea tineretul.

Iar acuzații i-au fost Anytos, un politician influent, unul din liderii partidei democratice, Meletos, un poet tragic și Lycon, un retor destul de cunoscut în Atena acelor vremuri.

Pedeapsa cerută era moartea.

Apărarea are trei părți, și asta datorită modului în care se desfășurau procesele în Atena acelor vremuri.

În prima etapă a procesului, jurații, în număr de 500, trebuiau să decidă dacă acuzatul este sau nu vinovat de învinuirile care i se aduc. Dacă acuzatul era găsit vinovat, procesul continua cu o a doua etapă, în care jurații trebuiau să decidă pedeapsa. Prin urmare, în prima sa parte, Apologia ne prezintă răspunsul lui Socrate la acuzațiile care i-au fost aduse; partea a doua prezintă punctul de vedere al lui Socrate cu privire la pedeapsa pe care o merita după ce a fost găsit vinovat, iar a treia parte conține gândurile lui Socrate, adresate apropiaților săi după ce condamnarea sa la moarte a fost rostită.

Să comentăm prima acuzație ce i-a fost adusa lui Socrate: necredința în zeii cetății. Se zice că la Potidea, în anul 432 a. Chr., a avut loc o întâlnire *"neformală"* dintre Socrate și unul dintre *"medicii lui Zamolxis"*; întâlnirea l-a copleșit pe Socrate, care era încă la vârsta căutărilor sale filosofice. Medicul trac îi relatează lui Socrate că regele lor, Zamolxis îi învață că *"nu trebuie să încercăm a vindeca ochii fără să vindecăm capul, ori capul fără să ținem seama de trup, tot astfel nici trupul nu poate fi însănătoșit fără suflet"*, *"medicii greci... nu se ridicau pînă la întreg, pe care ar trebui să-l îngrijească"*, fiindcă ei nu înțeleg că pentru a se lecu partea trebuie să lecuim mai întâi întregul. Lecuirea întregului se face mai ales prin **îngrijirea** sufletului. Sufletul se îngrijește cu anumite descântece și aceste descântece nu sunt altceva decât *„rostirile frumoase"*. Nimeni nu poate fi, însă, lecuit cu această metodă, mai spunea medicul lui Zamolxis, pînă nu-și înfățișează sufletul, fie el *"bogat, frumos, ori de neam ales"*. Socrate chiar i-a jurat medicului lui Zamolxis (textual: *"...i-am jurat și sunt dator să-i dau ascultare."*) să nu lecuiască pe nimeni cu acele descântece pînă bolnavul nu-și înfățișează, adică deschide, sufletul.

Și cum Athena avea sute de zeități se pune cu seriozitate întrebarea ce fel de *"alt zeu"* era acest *"daimon"* al lui Socrate, dacă nu făcea parte din uriașul Panteon al grecilor (cât era pe ce, ca

Socrate să spună la proces ca povățuirea i-o face zeița Athena sau Apollon). De când acest Zeu sau Daimon l-a "*însărcinat*" pe Socrate cu "*persoana*" sa divină? Și de ce grecii erau supărați atât de tare pe acest nou zeu? Pentru a răspunde onorabil la această întrebare trebuie să revenim la Potidea, în anul 432 a. Chr. Ce s-a mai întâmplat acolo. Anticii povestesc, *mai întâi*, despre o meditație neobisnuită (pentru lumea greacă) a filosofului: a stat o noapte întreagă fără să miște măcar un deget, iar dimineața s-a închinat și a mulțumit Soarelui. Ce urmărea Socrate prin nemișcarea ceea? Cerul înstelat? Sau, poate, medita nimicul, ca Buddha, de care nu-l despărteau prea mulți ani? Ce urmărea Socrate prin închinarea păgână în fața Soarelui? Al *doilea*: la Potidea filosoful Socrate a mers cu picioarele desculțe pe gheață. De ce trebuia să facă lucrul acesta? Pentru fală în fața grecilor? Categoriec, nu, fiindcă nu pomenește personal despre acest mers desculț pe gheață; nimic despre aceste fapte neobișnuite și provocatoare; ba chiar, și acesta e *al treilea* amănunt important întâmplat la Potidea, și în lupte Socrate a fost deosebit de viteaz, adică a înfruntat curajos moartea, nu i-a fost frică de moarte. Se vede cu ușurință că aceste trei praguri, pe care le-a trecut Socrate la Potidea fac parte mai repede dintr-un ritual de inițiere, decât dintr-un simplu moft al unui filosof athenian, fie el și genial. Dar inițiere în ce? A fost inițiat în zamolxism. Iată că Socrate demonstrează la anul 399 a. Chr. că frica de moarte poate fi învinsă, fiindcă există nemurirea în lăcașul Zeului, există drumul real spre nemurire și el constituie una din treptele cele mai importante și ale cunoașterii, și ale devenirii, și ale mântuirii. Dar pentru a realiza acest lucru, pentru a intra pe drumul, care te duce spre nemurire, trebuie să te lecuiești prin înfățișarea sufletului, prin deschiderea lui totală făcută unui medic de al lui Zamolxis. Mai mult decât atât, sintagma provocatoare de la finele discursului lui Socrate de la proces: "*Dar acum e timpul să plecăm: eu să mor, iar voi să trăiți. Care dintre noi se îndreaptă spre un bine mai mare, nu știe nimeni altcineva*"

decât Zeul", vorbește despre convingerea acestuia în adevărul cunoștințelor zamolxiene.

Am să relatez în continuare cum a decurs procesul de judecare al lui Socrate. În timp ce Socrate a fost ocupat cu campaniile militare, preoții pagâni, oamenii politici, și mai ales sofistii, în ochii cărora Socrate era asemenea unui spin, se folosiră de lipsa lui, pentru ca să ridice poporul împotriva acestuia. Așa se face că la întoarcerea sa în Atena, Socrate găsește un partid, care-i jurase moartea, și care folosea orice mijloc ca să-l defăimeze. Acei, care formau acest partid, l-au plătit pe Aristofan, poet și scriitor de comedii, ca acesta să scrie o comedie, în care eroul principal să fie Socrate, un erou care să trezească disprețul și râsul publicului. Aristofan a și scris aceasta comedie, despre care am amintit mai sus, și care purta titlul "Norii". Socrate era așa de preocupat de lumea lui interioară și de problemele mari ale vieții morale, încât își neglija cu totul exteriorul său. El umbla desculț și îmbrăcat cu o manta uzată. Faptul acesta joacă un rol foarte important în comedia lui Aristofan, fiindcă prezentarea lui Socrate în această stare exterioară, îl pune pe acesta în contrast cu năzuințele poporului atenian, care pune mare preț pe frumusețea și pompa exterioară. Dar nu numai atât, ci, după cum am mai amintit, Aristofan pune în gura lui Socrate și idei pe care acesta nu le-a afirmat niciodată, ci erau ale lui Diogene din Apollonia și ale lui Anaxagora - prezentându-l pe înțeleptul antic ca fiind un sofist. Piesa lui Aristofan tindea să-l facă pe Socrate de râsul publicului, căci ea îl prezenta ca pe Lin, filozof ridicul, care plutește cu gândurile lui în nori și nu pe pamânt; o idee ce-și are originea în credința, răspândită de influența sofistilor: că un astfel de om, care să iubească adevărul, țara, să nu gândească la foloasele personale, nu poate exista. Socrate nu frecventa teatrul decât atunci, când se prezentau piesele lui Euripide. Dar în ziua în care s-a prezentat comedia "Norii", Socrate se găsea în teatru. El se așeză ostentativ în mijlocul teatrului, ca să poată fi văzut de toată lumea, și să fie comparat cu eroul din piesă, în acest loc el a rămas până la sfârșitul

piesei. Atitudinea lui Socrate a trezit admirație și respect și prin aceasta rezultatul scontat de dușmani a fost nul. Dar aceștia n-au fost dezarmați, ci au căutat să-l urmărească pe Socrate, până când au și reușit să-l răpuna. Probabil că acuzatorii au crezut că, prin acuzația lor, ei își vor realiza scopul, probabil că le-a trecut prin gând presupunerea, că Socrate nici nu va apărea în fața judecătorilor, ci că el va urma exemplul de altădată al lui Anaxagora și Protagoras și prin fugă se va sustrage judecății, căci, după legile ateniene, Socrate avea posibilitatea să facă acest lucru și printr-o exilare de bunăvoie să se sustragă condamnării. Dar Socrate apare în fața juraților cu intenția să soluționeze acest conflict. Astăzi noi nu cunoaștem precis cum s-a desfășurat procesul și nici cuvânt cu cuvânt, cum s-a apărut Socrate în fața judecătorilor săi. Ceea ce știm despre acest proces, cunoaștem din relatările lui Platon. Prietenii și elevii lui i-au pregătit apărarea, pe care însă Socrate o refuză. La întrebarea dacă el și-a pregătit apărarea, Socrate a răspuns: Cea mai bună apărare a mea, pe care o pot face, este aceea, că eu n-am făcut în viața mea nimănui ceva nedrept! El a fost condamnat la moarte, nu atât pentru că judecătorii l-ar fi găsit vinovat, cât mai ales pentru demnitatea și dârzenia cu care și-a dovedit nevinovăția. Socrate - așa cum relatează Apologia platonicească - a început să vorbească aparându-se, rar și sigur, senin și convingător, în tumultul și tulburarea juraților. El își începe apărarea citind afirmația Pithiei, care l-a declarat de a fi cel mai înțelept bărbat. În ceea ce privește acuzația care i se aducea, ca el strica tineretul, Socrate aduce argumentul că, dacă el ar fi făcut un asemenea lucru, și-ar fi făcut sieși rau, ceea ce este o contradicție, fiindcă numai oamenii răi fac rău omului. În acest caz, ar fi contribuit la propagarea răului prin înmulțirea oamenilor răi. Socrate însă numește tinerii, care au stat în jurul său și dintre care nici unul nu s-a dovedit a fi rău. Socrate îi lămurește pe atenieni, adresându-se acestora: "Eu v-am ascultat, atenieni, în război - așa că acum ar fi o trădare dacă eu aș părăsi - de frică - postul la care m-a așezat Zeul. Căci aceasta este menirea vieții

mele, ca să-mi trăiesc viața în căutarea înțelepciunii și în autoexaminarea mea și a altora... Așa am procedat cu tineri și bătrâni, cu prieteni și cetățeni, cu străini și mai ales cu voi cetățeni, care-mi sunteți mai apropiați. Căci, să știți, că așa mi-a poruncit Divinitatea. Și eu cred că niciodată statului nu i s-a făcut un mai mare bine, ca acest serviciu, pe care eu îl fac Divinității".

În "Apologia" sa Platon ne istorisește că, la auzul sentinței, Socrate n-a fost deloc impresionat, ci a ținut să vorbească atât aceluia care au votat împotriva lui, pentru condamnare, ci și aceluia care au votat pentru achitarea lui. Judecătorilor săi Socrate le-a spus cu hotărâre, că ei nu-și vor atinge scopul, condamnându-l nevinovat la moarte, fiindcă el nu se teme de aceasta, ci o considera a fi un bine. După condamnare, Socrate este dus în închisoare. În drum spre aceasta, el întâlnește câțiva dintre elevii săi, care erau deznădăjduiți de faptul că Socrate, maestrul lor iubit, a fost condamnat la moarte. "De ce plângeți ?" - îi întreba Socrate - "oare nu m-a condamnat la moarte natura în clipa în care m-am născut?" Iar lui Apollodor, care nu putea înțelege cum Socrate să moară fiind complet nevinovat, Socrate i-a răspuns zâmbind: "Ai vrea să mor mai bine vinovat? Platon, genialul elev al lui Socrate, ne-a transmis nu numai modul, în care s-a desfășurat procesul acestuia, ci el ne mai relatează și felul în care și-a petrecut maestrul său iubit ultimele zile până în ceasul morții. Socrate a mai trăit în închisoare o lună. Aceasta din pricina că condamnarea lui Socrate a căzut tocmai în timpul sărbătoririi "Deliilor" și o lege interzicea ca în acest timp să fie executat vre-un cetățean. În timpul acesta Socrate a fost vizitat în închisoare de elevii și prietenii sai, care n-au lăsat nimic neîncercat ca sa-l salveze de la moarte. Criton a mers atât de departe, că a mituit pe păzitorii închisorii, așa că Socrate ar fi putut fugi. Un singur lucru n-a putut Criton să înduplece la aceasta: caracterul moral și convingerea nestrămutată a lui Socrate, că dacă el ar fugi din închisoare, ar da dreptate judecătorilor săi.

Ultimele zile pe care Socrate le-a petrecut în închisoare au fost închinare filozofiei. Problema în jurul căreia s-au învârtit toate discuțiile filozofice în aceste zile a fost aceea a nemuririi sufletului. Faidon, genialul dialog platonice, ni-l prezintă pe Socrate în mijlocul elevilor săi, filozofind pe aceasta temă importantă. Concepția lui Socrate despre moarte urmează din convingerea că numai binele și dreptatea au valoare veșnică, că pentru om este greu, dacă nu chiar imposibil, să ajungă la un concept ultim despre acest lucru. Dar pentru Socrate este sigură convingere că dreptul nu poate să sufere o pagubă a sufletului. Pentru Socrate moartea își pierde grozăvia, fiindcă, după afirmația lui, moartea este ori un somn fără vise, ori o nemurire individuală a sufletului. În oricare dintre aceste cazuri dreptului nu i se poate întâmpla nici "dincolo" nici un rău. Socrate vorbește "despre nemurirea sufletului într-o clipă, în care el se afla în pragul veșniciei... vorbeii trebuia să-i urmeze în curând justificarea prin faptă"... Pentru Socrate suprema fericire se afla în cunoașterea de sine și, dacă el accepta ideea nemuririi individuale, înseamnă că el va continua să caute adevărul și în viața de dincolo. Acolo, zice el, se va întâlni cu înțelepții tuturor veacurilor. Rezistând, prin mărimea sa morală, tuturor ispitelor vieții, Socrate rămâne credincios convingerii sale. că numai înțelepciunea este un bun, iar neștiința un rău. De aceea numai concepțiile raționale sunt bune, cele rele sunt toate neraționale. Socrate nu asculta, din acest motiv, decât de porunca rațiunii, al cărui apologet a fost toată viața și primește moartea senin și conștient, că prin aceasta împlinește fără nici un rest, destinul de a fi un înțelept.